

FATABUREN 1971

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1971

Redaktion: Christian Axel-Nilsson • Nils Erik Bæhrendtz • Sam Owen Jansson
• Skans Torsten Nilsson

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Tryckeribolaget Ivar Hæggström AB 1971

ISBN 91 7108 052 X

BARNEN PÅ OMSLAGET

hette Blomstedt och avbildades 1853 av sin guvernant Agnes Thersner, dotter till den kände konstnären Ulrik Thersner. Barnens föräldrar var löjtnanten Johan Otto Blomstedt och hans hustru, född von Schwerin. Det var 14 barn i syskonkretsen av vilka flera dog vid späd ålder. På tavlan, som är en oljemålning, är sex av barnen avbildade och fem av dem är med på det här återgivna avsnittet. Från vänster ser vi Otto sedermera kammarherre, Marie-Louise, här baby, senare gift Falkenberg, och Sophie gift Palmstierna. De två barnen på golvet är Johan sedermera ryttmästare och Charlotte gift Horn. Newfoundlandshunden hette Joy och boken som barnen läser är bröderna Grimms Märchen.

Interiören är från familjens hem Nyborgs herrgård i Uppland. Huset var uppfört 1800. De vita gardinerna som draperats på rummets väggar är säkerligen tryckta eller målade. På det inre rummets blommiga tapet hänger ett porträtt av en herre i svenska dräkten. Det är excellensen Claes Horn, gift med Anna Sophia Blomstedt, barnens fars faster.

Målningen är i privat ägo.

Den internationella flickboken i svensk tappning

De nio avsnitt av *Unga kvinnor* som visades i svensk TV sommaren och hösten 1971 hade fjärrmat sig en del från den bok av Louisa May Alcott som utkom i Amerika för första gången 1868 (sv. 1871), men berättar ändå något väsentligt om bokens livskraft. Mycket av idéinnehållet i Alcotts många verk kan nu anses vara tidsbundet, dock inte hennes åsikter om flickors utbildning och situation. Hon hade noga synat de kvinnliga rättigheterna och skyldigheterna i sömmarna, och hela hennes uppväxt präglades av upproriskhet mot flickors kringskurna liv. Barnens — och speciellt flickornas — isolering som grupp i samhället ville hon inte acceptera utan försvarade alltid med hetta varje flickas rätt till egen väg. Det är ett av skälen varför så många av hennes böcker fortfarande lever.

Eftervärlden har egentligen aldrig rynkat på näsan åt Louisa Alcotts verk, vilket man gärna gjorde med de flesta av de gamla flickböckerna oavsett om man läst dem eller ej. I den könsrollsdebatt som förts under femtio- och sextiotalen här i Sverige tog man med all rätt avstånd från det schablonskriveri som speciellt florerade i flickboksgenren. Men även tidigare var det populärt att le åt flickböckerna. Pojkböckerna skärskådades däremot sällan, vilket också skulle be-

hövts. Om sippheten varit flickbokens svåra belastning så var känslöförtuningen och muskeldyrkan pojkbokens.

Varför är de gamla flickböckerna så föraktade? De handlade ju om flickors liv och flickors roller. Att sfären var trång var inte flickornas fel utan samhällets och familjekonventionernas. Själv fängslades jag på ett alldeles särskilt vis av de flickor som i de äldre böckerna kom mig till mötes i sina besvärliga klänningar, obekväma skor och tidsödande frisy-rer. Många av flickböckerna var långrandiga och passé precis som så mycken annan äldre litteratur, men som tidsskildringar är många av dem oöverträffade. Naturligtvis är de flesta hjältinnorna i dessa böcker goda och undergivna — helt enkelt stukade — såsom flickor borde vara, men det är också många som stannat i minnet som hetlevrade, begåvade, kunskaps-törstande upprorsandar som t. ex. Jo i *Unga kvinnor*, Katy, Rebecka, Anne på Grönkulla. Vilka var dessa flickor, när levde de och vad vet vi om författarna?

Flickboken uppstod under mitten av 1800-talet, och mönstertrådarna har varit många. Den är ett barn av den borgerliga familjeromanen, och bakom flickboken kan man spåra många drag ur hela seklets historia och attityder, de tidiga kvinnliga skri-

benternas bakgrund och verksamhet, de religiösa och sociala strömningarna, de ekonomiska förhållandena, kvinnorörelsen, men framför allt uppfostrings- och utbildningsidealen. Att nysta upp några av dessa trådar är en svår uppgift, men den svenska utgivningen av översättningar kan här vara en god utgångspunkt. Sverige är ett litet språkområde där översättningsprocenten alltid varit hög. I den svenska produktionen kan fältstudier bedrivas beträffande den engelska flickboken, men också den amerikanska och den som kom från Kanada och Australien. Från vårt svenska hörn kan vi även följa strömmen av de tyska flickböckerna, som framför allt omkring sekelskiftet kom att spela en roll här hemma. Från Frankrike fick vi däremot inte så mycket.

Den intressanta och viktiga tidsperioden för den engelskspråkiga flickboken ligger mellan 1840-talet och 1914. Då hann flickboken utvecklas, kulminera, stelna och vissna ner. Lestar man emellertid efter undersökningar om utvecklingen från de engelska s. k. damromanerna och familjeromanerna till den speciella flicklitteraturen, som blev i hög grad internationell och skulle få många olika nationella avläggare, finner man mycket litet. Biografier över författarinnorna går att få fram, men ibland inte ens det. Man måste söka i ganska vida cirklar, då flickboken knappast varit ämne för speciella studier. Däremot har den berörts i förbigående i många olika sammanhang. Men så är också ämnet ofantligt. Utan att egentligen veta särskilt mycket om bakgrunden tenderar barnbokshistorikerna att lätt halka över denna lektyr, beklaga den,

eller utan vidare avrätta den. Detta är synd, då dessa flickböcker haft större betydelse för den kvinnliga åsikts- och idealbildningen än man i allmänhet föreställer sig.

Flickböckernas författare har i hög grad präglats av sina verk. Genom dessa författare hamnar man mitt i det som var kvinnans och flickans villkor och det som ansågs vara den kvinnliga kallelsen i världen. Det som småningom skulle bli en medveten kvinnorörelse fick ett deciderat inflytande på flickors uppfostran och kvinnors möjligheter. Men långt innan 1800-talets organiserade kvinnorörelse uppstod, fanns kvinnor – och även män – som kritiskt skärskådade kvinnornas och flickornas situation. I en artikel kallad *Fruentimmers författarskap* i Aftonbladet (14/7 1845) försvarade t. ex. C. J. L. Almqvist kvinnans rätt att precis som mannen få skriva medeltåttigt eller dåligt. Bakgrunden till artikeln var den raljanta och överlägsna ton med vilken kvinnliga författare i allmänhet behandlats i recensionerna.

Innan 1800-talets många kvinnliga författare skulle komma att ägna sig åt hem- och familjeromanen eller som den ofta så föraktfullt kallades »damromanen» hade flera litterära försök gjorts av lärda damer runt i Europa, även i Sverige, och i Amerika. Att de inte hade lätt att få gehör i manssamhället vet vi av samtida vittnesmål, och att bli blåstrumpa skulle man f. ö. akta sig för.

Under de långa tider då deras enda plats var hemmet har kvinnor på olika sätt sökt utlopp för sitt behov av aktivitet och produktivt arbete. Här avses närmast medelklassens och över-

1. Tröst . . .
Teckning av
Charles Dana
Gibson till *Americans*, New York
1900. I och med
att nya uppfin-
ningar underlättade
hushållsarbetet fick
kvinnor och flickor
tid att läsa och
även skriva.

klassens kvinnor, som förpassats till en dödade sysslolöshet, ett »inteliv» som Fredrika Bremer kallat denna livsform. Det har alltid funnits tillräckligt att göra under självhushållets dagar, men när detta upphörde började medelklassens kvinnor att få sysselsättningsbekymmer och även försörjningsproblem. De stora befriarna från kvinnligt tidsödande trälögöra var symaskinen, gas- och elljuset, för att inte tala om spisen som ersatte den öppna härden. Kvinnor och flickor fick tid att läsa och även skriva. De blev också en betydande målgrupp för bokproducenterna, de köpte böcker. För böndernas och arbetarnas kvinnor blev industrialismen inte riktigt samma omställningschock. De hade alltid måst arbeta både i det egna hemmet och i andras för att försörja

sig. Dessa tidiga yrkeskvinnor – arbetarflickorna och hustrurna – glömdes av någon anledning bort både av kvinnorörelsen och i yrkeskvinnodebatten. Det blev arbetarrörelsen som skulle ta sig an deras sak.

Då det länge var i lag förbjudet att bryta lydnadsplikten mot fäder, bröder eller andra manliga förmyndare fick de kvinnor som längtade efter självständig ställning och konstruktiva arbeten det inte lätt. Men några tidiga föregångskvinnor fanns som läste, skrev och hade egna åsikter. I England var det Mary Wollstonecraft (1759–1797) som tidigare än någon annan skulle diskutera frågan om kvinnors och flickors självständighet och rätt till arbete. Med skärpa attackerade hon dimbildningen runt kvinnors och flickors begränsning vad in-

telligens och kapacitet beträffar. Som en av de första tog hon upp kampen mot den traditionella synen på könsbundna anlag.

Den manliga dominansen inom litteraturen och pressen höll i sig fram till 1800-talets början. Då kan man skönja början till den engelska kvinnliga författartraditionen med senare namn som Jane Austen, Mrs. Gaskell, systrarna Brontë och George Eliot. Dessa nämns med vördnad och respekt i litteraturhistorien. Men alla de andra, en Mrs. Craik, Mrs. Hungerford, Ouida och Florence Barclay smålog man gärna åt. »Female writers» kallades de av sina manliga kritiker, och i beteckningen »female literature» ligger samma nedlåtande attityd. De första kvinnliga skribenterna skrev till en början på männens vis och om männens värld, ofta också under manliga pseudonymer. Självständigheten var till en början inte heller särskilt framträdande. Deras böcker kom ofta till genom nattskrivning och klotter på undanstuckna små lappar på dagarna. Förlagskontakten togs i allmänhet av pappa eller äldre bröder. De skrev oförtrutet på, ibland blev det bra och ibland dåligt. Recensionerna utgör en intressant läsning: den faderliga, nedlåtande eller raljanta tonen var påfallande ända fram till första världskriget. Dessa första kvinnliga skribenter — hela den långa raden från traktatskriverskorna Hannah More och A. L. O. E. (pseud. för C. M. Tucker), Mary Wollstonecraft, Maria Edgeworth, Harriet Martineau och Olive Schreiner fram till specialisterna på lättfattlig underhållning som t. ex. Gene Stratton Porter och Elinor Glyn — var alla men på

olika sätt pionjärer och en Virginia Woolf eller en Muriel Spark skulle i dag inte ha kunnat vara vad de är utan dessa sina föregångare.

Om de kvinnliga skribenternas insatser har George Sampson sagt följande i *The Concise Cambridge History of Literature*:

Adertonhundratalets slut var utan tveivel 'den nya kvinnans' period och den bleknande skönlitteraturen från denna tid saknar inte en doft av heroism. Endast den okunnige kan inbilla sig att det är första världskriget 1914–1918 som åstadkom skönlitteraturens befrielse från viktorianernas försiktighet och konventionalism. Denna befrielseprocess kan dateras så långt tillbaka som till Jane Eyre och så långt fram som till *The story of an African farm* av Olive Schreiner och de fria tankar som stimulerades av dess inflytande. Medan de manliga författarna — med Hardy som ett stort undantag — ägnade sig åt romantik för dess egen skull, så ägnade sig kvinnorna åt att göra romantiken till ett redskap för realism. Även om några av dem numera verkar löjliga och antikverade, så förtjänar de att hedras som pionjärer. De märkte spåret som deras efterföljare nu ränner i så lätt och de förberedde en bred publik för att kunna ta emot idéromanen.

Kvinnorörelsens historia är i hög grad invävd i flickbokens historia. Många av dessa böckers författarinnor stod mitt uppe i sin tids litterära, intellektuella och sociala strömningar. Det fanns naturligtvis andra som ämnessmässigt höll sig till religionen och lämpliga samvetskonflikter. Att religionen var en väsentlig ingrediens bör aldrig glömmas, religiösa tänkesätt präglade tiden, predikningar och traktater var vardagsmat. Mänsklig nöd

och elände fick man skildra, 1800-talsvärlden var inte god för de flesta. Men man skulle helst inte pejla orsakerna, utan fotografera vad man såg. I hundratals hemromaner fick kvinnor och flickor – mödrar och döttrar som det ofta hette – sin situation beskriven: rättslösheten, barnadödligheten, alkoholismen, bristen på utbildning och arbetstillfällen.

Man kan heller inte bedöma flicklitteraturen utan att ta hänsyn till den låga nivån på flickutbildningen – för de flickor som över huvud taget kunde få någon sådan – och flickans och kvinnans isolering. De hölls medvetet utanför sin tids intellektuella strömningar och sociala omvandlingsprocesser. Men upproriska flickor fanns, och många gjorde utbrytningsförsök. De kretsar som intresserade sig för sociala och mänskliga orättvisor av olika slag slöt också upp om kvinnornas sak. För de olika socialistiska teoretikerna har kvinnans ställning alltid varit väsentlig, och kvinnans jämlikhet med mannen införlivades med programmet av den tidiga arbetarrörelsen. Här skedde avgörande insatser.

Kvinnans ställning och arbete har alltid varit en ytterst känslig sak och ger utslag som en seismograf. Så här har Lydia Wahlström formulerat det: »Faller i yttre eller inre mening demokratin, sjunker människovärdet, men djupast sjunker kvinnovärdet.»

Den unga flickan som begrepp

Det finns många åsikter om när och hur begreppet »ung flicka» uppstod. Långt in på 1800-talet giftes ju flickorna bort i 16-årsåldern. Var man arbetare- eller bonddotter fortsatte

hushållsarbetet i stället i eget hem, eller man förblev ogift och försörjde sig så gott det gick. För medelklassens och överklassens döttrar var det litet annorlunda. Ena dagen var man ett barn med flätor och korta kjolar, andra dagen vuxen med kjolfason efter modets krav och en invecklad koaffyr. Vattendelaren bestod först och främst i debuten i sällskapslivet. »Att komma ut» är den engelska beteckningen på denna debut, och när hon väl var ute skulle flickan så fort som möjligt visa att hon kunde konserten som hela hennes uppfostran hade gått ut på: att skaffa sig en man. Det var försörjnings- och livschansen.

Den högre giftermålsålder som började göra sig märkbar i Europa under 1820-talet hade sin mycket reella orsak. De många och långa Napoleonkrigen hade slitit hårt på det manliga släktet och det var glest mellan giftermålskandidaterna. Bristen på män och det allt mer tilltagande kvinnoöverskottet drev fram en längre väntetid för giftermålet, och begreppet »ung flicka» växte så småningom fram. Dessutom accentuerade nya ekonomiska förhållanden och medelklassens framväxt frågan om kvinnornas och flickornas rätt till yrken och arbete även utanför hemmet.

Den stackars guvernanten

1800-talets många familjeromaner är fulla av exempel på bitterheten i guvernantens arbetssituation. Hon var i allmänhet ogift eller änka och inte särskilt välutbildad, hennes sociala ställning var mycket osäker. De många tidiga flickböckerna som småningom utvecklade en särskild gren, pensions- och skolskildringen, ger en

inblick både i undervisningens art och i det eländiga liv som kom på guvernanter och lärarinnors lott. I *Jane Eyre. An autobiography* (1847; sv. *Jane Eyre. En självbiographie*, 1850) gav Charlotte Brontë – bland så mycket annat – en skoningslös skildring av den dåtida flickpensionens snävhet och guvernantens trista ställning. Charlotte Brontë bröt mycket mark, hon vågade låta sin guvernant se alldaglig ut och ändå ha en del skinn på näsan.

Flickbokens många kritiker har alltför ofta varit enögda och alltför litet intresserat sig för bakgrunden: flickans situation i det sociala mönstret, hennes verkliga möjligheter till utbildning, arbete och försörjning. Den engelskspråkiga flickboken har spelat största rollen i Sverige och i det följande skall några flickbokshjältinnor och deras författarinnor presenteras.

Flickbokens början

Det som senare skulle rubriceras som flickbok uppstod i England på 1840-talet. De tre författarinnor som först utformade den var Harriet Mozeley, Elizabeth Missing Sewell och Charlotte Mary Yonge, vilka alla tre hade ett mycket aktivt förhållande till religionen. Först ute var Harriet Mozeley (1803–1852) vars två böcker *The fairy bower* och *The lost brooch* (bägge 1841) tyvärr inte nådde Sverige. Författarinnans avsikt, som hon redovisar i förordet, var att skildra sina personer som de är, utan att måla upp moraliska föredömen. Om man läst en del av det tidiga 1800-talets ungdomslitteratur förstår man vilket nytt grepp detta var. Man bör också tänka på att

vår egen tids åldersindelning eller kategoriklyvning ännu inte satt sin prägel på denna litteratur. Man levde i stora familjer: yngsta barnet låg fortfarande i vaggan medan äldsta sonen låg vid universitetet. Harriet Mozeley har i ett opublicerat brev till en vän uttryckt farhågor att hennes böcker kanske inte passade vare sig barn eller vuxna »too deep for children, too shallow for grown ups – just the unhappy medium». Hon visste inte om att hon helt enkelt hade snuddat vid tonårsromanen med en flicka i huvudrollen. Även Charlotte Yonge skulle ge uttryck för samma farhågor i företalet till sin likaledes ööversatta *The Daisy chain* (1856).

I England

En av de första svenska importerna från England av det som småningom skulle rubriceras som flickböcker – »en bok för unga flickor» – svarade Elizabeth Missing Sewell (1815–1906) för. Hon var en prästdotter som föddes, levde ogift och dog på ön Wight. Jämte böcker för barn och ungdom, de flesta med flickor i huvudrollen, skrev hon läroböcker och religiösa traktater, och på sitt skrivande hjälpte hon till att försörja både mor och systrar. Hennes skönlitterära verk är till stor del högkyrkliga propagandaböcker om religionen och dess praktiska tillämpningar. Tre böcker av henne fanns redan på svenska då även Amy Herbert nådde Sverige 1860 (eng. *Amy Herbert*, 1844). Den boken gjorde sin författarinna känd också utanför England, och den trycktes om en hel del. Det är nog ganska länge sedan den boken stod på bokhyllorna i flickrummen. Men på Tony Hast-

fehrs bokhylla, ärvd efter modern, fanns den tillsammans med *Den lilla grevinnan* (av Charlotte Yonge) och *En moders belöning* (av Grace Aguilar). Så här skriver Agnes von Krusenstjerna i *Tony växer upp* (kap. 36):

Vid blotta nämnandet av dessa titlar genomilås jag än en gång av den glädje jag kände, då jag satt uppkruken i en länstol i Pas rum med en av dessa böcker i famnen. Sönderlästa med svagt gulnade blad och med min mors flicknamn skrivet med stora, runda bokstäver på titelbladet, ägde de för mig en tjusning, som inga nya fina böcker någonsin skulle kunna få. Moralen var vanligtvis starkt betonad av författarinnorna. De ädla voro ädla hela boken igenom. Men de elaka blevo till sist också de goda.

Den svenska upplagan av *Amy Herbert* handlar på 459 tättryckta sidor om den 14-åriga Amys yttre och inre förhållanden. Pappa Herbert för krig borta i Indien, och mamma undervisar henne själv varje dag i de för en flicka nyttiga ämnena. Över många sidor förklarar fru Herbert varför det existerar fattigdom och rikedom, och på något underligt vis får hon fattigdomen att verka finast och bäst. Varje dag samtalas om människans syndiga natur, om dåligt lynne, fåfänga, håglöshet, snålhet och maklighet. Amy utsätts för många världsliga frestelser av sina rika kusiner, men småningom lyckas hon att kämpa ned sin avundsjuka och även att förbättra kusinerna. Bilden kompletteras av en änglalik guvernant som först hunsas kraftigt av hela hushållet. Herr Herbert kommer välbehållen hem, och boken slutar i en idyllstämning.

Boken är idag en hop vissna och gulnade blad. *Amy Herbert* är berätt-

telsen om en flicka som trimmas och stukas i tidens stil. Porträtten av de högfärdiga kusinerna är betydligt roligare, vilket man får anta var oavsiktligt. En viss stillsam humor skymtar dock ibland. Elizabeth Missing Sewell tillhörde de tidsbundna författarnas krets, men i *Amy Herbert* har hon efterlämnat en skiss av det liv och de åsikter som tillkom en flicka av medelklassen i 1840-talets England.

En tidig pensionsskildring, som ger många glimtar från engelskt håll, är *Daguerreotypbilder ur pensionslivet, återgifvna i en hemlig brefvexling mellan tvenne unga väninnor* (1855; *Letters left at the pastrycook's: being the clandestine correspondence between Kitty Clover at school and her »dear, dear friend» in town*, 1851) av en man för ovanlighetens skull, Horace Mayhew (1816–1872). Boken finns inte omnämnd i barnlitteraturhistorierna men Erik A. Ohlson kommenterar i en av sina bokkataloger att detta var en för sin tid ofantligt uppskattad flickbok. I aderton brev inlämnade i hemlighet hos en fashionable sockerbagare vid Tottenham Court Road i London berättar Kitty hur hon blev satt i skola av sin stygga mamma, vad hon tänkte om sina skolkamrater och även vad hon tänkte om guvernanterna och vad guvernanterna tyckte om varandra. Hon konfronterar i pensionen för första gången med mänskligt lidande och sociala orättvisor. Hon upptäcker t. ex. av en händelse att den tyska guvernanten i två års tid arbetat utan lön och kommenterar detta ganska fränt. Kitty Clover hade ögon att se med, och hon gjorde sociala reflexioner.

Grace Aguilar (1816–1847) utgav

1847 *Home influence: a tale for mothers and daughters* som blev årets bestseller både i England och USA. Den kom förvånansvärt fort till Sverige (*Lifvet i hemmet. En berättelse för mödrar och döttrar*, 1855). Grace Aguilar var judinna av sefardisk släkt och bosatt i England. Hennes böcker är ingen munter lektyr, de präglas av tungsinne och vanmakt. Utöver en mängd böcker i judiska ämnen skrev hon även en fortsättning till *Lifvet i hemmet: En moders belöning* (1855; *The mother's recompense*, 1851).

Tyngdpunkten i *Lifvet i hemmet* är utanförbarnets sorgliga öde. Ellen och brodern Edward är födda i Indien, och när modern dör vid en återresa till England tar mostern hand om de föräldralösa syskonen. De uppfostras tillsammans med kusinerna, och till det yttre är det hela förträffligt. Edward är charmfull men egentligen ett litet rötägg. Det faller på Ellens lott att skylla över många otrevliga tilltag. Ellen är avig och tungsint och har dålig hälsa. Hon är ingen populär flicka. Boken känns numera otymplig, men särskilt Ellen och hennes mognadskris har skildrats med en för tiden förvånansvärt stor förståelse. Det är inget tvivel om att Grace Aguilar i Ellens gestalt på ett mycket tidigt stadium skildrade den judiska utanförkänslan. Fortsättningen, *En moders belöning*, handlar om de olika kusinernas vidare öden, entrén i stora världen, klädbestyr och giftermålsanbud. Men också om flickan Ellens ovanliga bildningstörst, som ofta uppfattas som störande. Boken kan läsas som ett socialt dokument.

Grace Aguilar är en i hög grad originell och självständig författare. Hen-

nes böcker har många dimensioner. Hon var en upprorsande som var före sin tid.

Charlotte Mary Yonge (1823–1901) skrev ungefär 250 böcker och som för så många av hennes samtida spelade religionen stor roll. Böckerna speglar tydligt det som kallas den viktorienska miljön. I denna frodades klass- och könsskrankorna, en strikt etikett och ett orubbligt livsmönster. Men man möts också av vänlighet och ett brett människointresse. De stora barnkullarna präglar i hög grad hennes familjeskildringar, där barn av alla storlekar och de mest olika kynnen lever och växer. Dessa böcker är digra och kan verka ogenomträngliga, men flera har en frisk kärna och skickligt spunna intriger. *The heir of Redclyffe* (1853; *Arfvingen till Redclyffe*, 1858) är Charlotte Yongs stora bok, som skulle komma ut i många ungdomsbearbetningar, för flickor mest. Den blev inflytelserik som få: äldre herrar grät över den, Oxfordstudenter högläste den, unga arméofficerare stoppade den i ränslan när de drog ut i Krim-kriget, pappor beundrade den, och mammor och flickor dyrkade den. Det var *Arfvingen till Redclyffe* som Johanna March i *Unga kvinnor* tog med sig upp på vinden för att i lugn och frid kunna njuta av den tillsammans med en påse äpplen.

Med *Countess Kate* (1862; *Lilla grefvinnan*, 1867) skapade Charlotte Yonge en tidig s. k. upptågsvärld med en flicka i huvudrollen. Motivet skulle sedan stötas och blötas i all oändlighet. »Pojkflickorna och yrhättorna är kvinnornas protest mot ofriheten», har Britt G. Hallqvist så utmärkt for-

mulerat det. Boken berättar om den lilla föräldralösa Kate, som har ett gott hem i en prästfamilj och som en morgon vaknar som Countess of Caergwent med slott och många rikedomar. Det hela är först bara underbart tills hon förstår att hon måste lämna prästgårdsfamiljen och uppfostras enligt sin rang. Hon flyttas till två ovanligt strikta tanter i London och får dessutom en utomordentligt melankolisk guvernant. Tyglarna stramas till ytterligare ju mer uppror Kate gör, och en dag rymmer hon tillbaka till prästgården. Där får hon inte stanna men slutet blir gott ändå. Porträttet av Kate som sparkar bakåt när man vill högpola henne är levande och fräscht. Boken innehåller åtskillig kritik mot vuxna som inte vill eller kan förstå barnet.

Även andra av Charlotte Yonges böcker har översatts till svenska, t. ex. *Hemligheterna på Stokesley* (1870; *The Stokesley Secret*, 1861), men hennes stora verk inom ungdomslitteraturens område, *The Daisy chain; or, aspirations* (1856) översattes tyvärr inte. Som denna boks huvudperson framstår Ethel May, en mager, närsynt flicka, slarvig och hetlevrad med varmt hjärta och gott huvud. Ethel sammanföll egentligen inte alls med det viktorianska flickidealet: hon var inte vacker, inte särskilt prydlig, likgiltig för sitt yttre, det föll henne svårt att vara snäll och hon tyckte ofta det var tråkigt och enahanda hemma. Men naturligtvis visste hon sin plikt. Här framtonar redan Ethel Mays arvtagare: Jo, Katy, Rebecka och Anne. De har alla — fastän tiden ändrat sig — fått föra samma kamp. I Charlotte Yonges författarskap finns invädda de

maximer hon ville lära ut till sin kvinnliga läsekrets. Familjeloyaliteten kommer först, personliga bekymmer är till för att göra oss ödmjuka och starka. Först när vi gjort våra plikter mot familjen kan vi tillåta oss att se utanför familjekretsen, då helst i form av någon lämplig missionsverksamhet. De färglösa föräldrar som så ofta förekommer i senare flickböcker finns inte hos Charlotte Yonge, hon skildrar gärna åldriga, sjuka, egoistiska och krävande fäder och mödrar. I bok efter bok konfronterade Charlotte Yonge sin läsekrets med mycket påtagliga kvinnliga realiteter. — I England finns nu många samlare av Charlotte Yonges böcker, och 1961 grundades The Charlotte M. Yonge Society.

Porträtten av den medelålders Frances Eliza Hodgson Burnett (1849–1924) visar en knubbig dam, som snörde sig hårt. Att hon älskade kläder, särskilt rysch och volanger, framgår också. Hon skrev om kläder på ett ganska sensuellt vis, och hennes böcker är guldgruvor av detaljerade beskrivningar av hattar, negligéer, rober, band och fischyer. Hon stod i de mest exalterade relationer till sina två söner. Det var just sonen Vivian Burnett, som stått som porträtt för *Lille lorden*, en av tidernas största bestseller.

Frances Hodgson växte upp i den fattiga delen av Manchester. Hon visste hur en slum såg ut inifrån, vilket kom till synes i flera av hennes böcker. Familjen utvandrade till Amerika, och Frances Hodgson, sedermera gift Burnett, började publicera sig i tidskrifterna. Ända tills hon utgav *Little Lord Fauntleroy* (1886; *Lille*

Mary Ørvig:
Den internationella
flickboken i
svensk tappning

lorden, 1888) hade hon mest skrivit noveller och romaner för vuxna. Hon var en kylig observatör av den amerikanska småstadsmiljön, som hon ofta skildrade kritiskt.

Den flickgestalt som skulle göra henne berömd var Sara Crewe i *En liten prinsessa*. Berättelsen utkom först som följetong i den amerikanska barn-tidningen St. Nicholas (1887) med titeln *Sara Crewe; or, What happened at Miss Minchin's*. I sin första svenska upplaga kallades den *Pensionsflickan* (1892), en kort berättelse på 79 sidor. År 1903 dramatiserade fru Burnett berättelsen, och pjäsen fick namnet *The little princess*. På basis av dramatiseringen skrev hon en ny utvidgad upplaga av den ursprungliga korta berättelsen (1905). Berättelsen om Sara har ovanligt stor spännvidd och ett enkelt och rakt händelseförlopp. Rikemansdottern Sara får lära sig pengars betydelse då fadern dör. Hon måste gå alla till handa och bo i ett iskallt vindsrum, men befrias från sitt slavgöra av en mystisk välgörare, faderns vän. Författaren har om man

så vill i flickpensionen skisserat ett borgerligt samhälle i miniatyr och där visat pengarnas makt och samhällsställningens betydelse.

Frances Burnett var mycket produktiv, mellan 1868 och 1922 kom ur hennes hand ett åttiotial romaner, noveller, pjäser och ungdomsberättelser. Riktigt dålig var hon aldrig. Hon arbetade hårt, hon kunde jobbet och var exakt med rekvisitan. Går man förbi poserlandet, sentimentaliteten och de alltför många utropstecknen möter man i Frances Burnett en författare med stor förståelse för barnet och kritisk inställning till mångt och mycket. Hon kände sin läsekrets ganska väl och åstadkom de askungehistorier den ville ha på ett nytt sätt.

Engelska i mycket hög grad var Mary Annette Russel (1866–1941, född Beauchamp), som skulle bli känd i många länder som »Elizabeth» eller »Författarinnan till Elizabeth och hennes tyska trädgård». Hon föddes i en engelsk välbärgad familj som reste och flyttade mycket. I Italien hade hon oturen att träffa den tyske greven Henning August von Arnim-Schlagenthin. De gifte sig och efter några år i Berlin, där hon trivdes mycket illa, flyttade familjen med tre döttrar till ett förfallet gods i Pommern. Godset befann sig långt från allfarvägen, blev man sjuk fick man anlita veterinären, men här skulle hennes stora trädgårdsintresse väckas till liv. År 1898 utkom *Elizabeth and her German garden* (*Elisabeth och hennes tyska trädgård*, 1915), en bok som blev en stor succé i det trädgårdsälskande England och som därefter skulle komma ut som flickbok i många upplagor. Utöver trädgårdser-

2. Sara Crewe får
erjara att hon är
fattig . . . Illustra-
tion till första
svenska uppl. av
Pensionsflickan
(senare utg. med
titeln *En liten
prinsessa*) av
Frances Hodgson
Burnett. Albert
Bonniers förlag
1892.

farenheter berättar boken på självbiografisk grund om en plötsligt gift flicka som äntligen börjar bli vuxen. Den har en kritisk inställning till tysk husmoderlighet och s. k. preussisk mentalitet, men berättar också om svår egocentricitet och kyla hos författarinnan själv. I boken låter hon sin man kommentera kvinnosaken så här: »Lagen (i Pommern) förbjuder uttryckligen kvinnor, barn och idioter att bevista politiska möten.» Trädgårdsboken fick en fortsättning, *Adventures of Elizabeth in Rügen* (1904; *Elisabeths äfventyr på Rügen*, 1904). Det är få som i någon bok ämnad som flickläsning – och på ett så tidigt stadium – sagt så salta saker om den tyska junkerandan som Mary Annette Russel. Boken om hennes tyska liv och trädgård tål att läsas om än i dag.

Från en helt annan krets kom Evelyn Sharp (1869–1955), vars flickböcker översattes till svenska vid sekelskiftet. Hon bröt sig ut från den viktorianska salong som länge var hennes bakgrund och började skriva. I den författargrupp som publicerade sig i Yellow Book mötte Evelyn Sharp den författargeneration som höll på att svepa undan den viktorianska traditionen. Manchester Guardian sände henne på många uppdrag och hennes penna uppmärksammades. Från och med 1906 var hon en hängiven medlem av Woman's Social and Political Union. Genom suffragetterörelsen kom hon in i andra kretsar än de litterära, politiken fick för henne en annan relief. Hon avtjänade också ett fängelsestraff i kvinnofängelset Holloway för sin suffragettverksamhet. Hon har skildrat det nya Rysslands hungerår efter oktoberrevolutionen, och hon

träffade den tyska efterkrigsungdomen efter första världskriget. I sin minnesbok skildrar hon hur Hitlers stormtrupper drog förbi på gatorna 1931 och sjöng sina antisemitiska sånger.

Av Evelyn Sharps flickböcker finns följande på svenska: *Min första termin i skolan* (1898; *The making of a school-girl*, 1897) som är självbiografisk och bygger på hennes egna positiva skolerarenheter. De yrkeskunniga lärarinnorna skildras på ett mycket medvetet sätt. Här finns inget skolhat, och man är långt borta från flickpensionens gängse atmosfär. *Den andre pojken* (1903; *The other boy*, 1902) är en flickbok som handlar om en pojke, vilket flickböckerna ofta gjorde, medan man söker förgäves efter pojkböcker som handlar om flickor.

Evelyn Sharps flickboksproduktion tillhör tiden före första världskriget och före hennes egen sociala och politiska mognad. Men även i dessa böcker med sina alldagliga och enkla problemställningar kan man se hur hon försöker forcera fördomar. Den blivande suffragetten tittade redan fram.

Berta Ruck (född 1878) befann sig långt från suffragetternas krets då hon 1914 debuterade med *His official fiancée* (*Hans officiella fästmö*, 1916). Trots att Berta Ruck därefter skulle bli synnerligen produktiv – hon har skrivit cirka 150 böcker – är det den boken de flesta kommer ihåg, för den hade något nytt: en definitiv självständighetston mitt i all den lekfulla ytligheten och optimismen. Men hon skulle senare nöta hårt på sitt ämne om den rika flickan som leker yrkesflicka. Ibland blev tonen litet hårdare, och hon skildrade rika flic-

kor som ville försörja sig själva och komma bort från en burgen och stillastående miljö (se t. ex. *To-day's daughter*, 1929; *Flickan som försörjde sig själv*, 1933). Berta Ruck var gift med Oliver Onion (pseud. för George Oliver) – berömd spökhistorieförfattare – och hon umgicks gärna med fabianerna. Berta Rucks romaner med flickor i huvudrollen är alla fjäderlätta ting, hon skrev utan pretention om det hon kände till, och hennes böcker har glatt många olika sorters människor i ett par generationer.

I Amerika

Ungefär samtidigt med att Charlotte Yonge i England utgav de hemromaner som skulle bli flicklektyren par preference, satt Susan Bogert Warner (1819–1885) i en avkrok av staten New York och undrade hur hon kunde hjälpa till med familjens försörjning. Fadern var jurist med dåligt affärssinne, och familjen – framför allt de två döttrarna – förde långa tider en patetisk kamp mot rena skära nöden. Susan Warner och systemen – också skrivande – ägnade sig tidigt åt traktens fattiga, men det var bibelstunder och uppbyggelseskrifter de fick. Sin berömda religiösa roman, *The wide, wide world* (1850 eller 1851; *Den stora, vida världen*, 1853) lär hon ha skrivit mycket snabbt i ett tillstånd av trance, sedan tog pappa manuskriptet och sökte upp förläggarna. Efter en lång refuseringsrond blev det förlagsfirman Putnam som vågade satsa på boken. Man har kallat *Den stora, vida världen* för alla tiders största snyftbok, men boken – och dess huvudperson lilla Ellen

Montgomery – utgör en milstolpe i flickbokens historia. Historien om Ellen Montgomerys moderlöshet och hennes förpassning till landet skulle gå igen både hos *Rebecka* av Kate Douglas Wiggin och *Anne på Grönkulla* av Lucy Maud Montgomery men lyckligtvis med mindre tåreflöden.

Ellen Montgomery – egentligen ganska bortklemad – förflyttas på grund av vidriga öden och en ovanligt osympatisk pappa (Susan Warners pappor var oftast knölar) från sin bekväma stadsmiljö till ett strängt och arbetsfyllt lantliv. Mamman är sjuk och dör så småningom. I sitt nya hem bevakas Ellen noggrant av en strikt tant, som gör livet mycket tungt för henne. Det blir många och svåra sysslor, all flärd i klädväg förföljs obönhörligt. Ellen gråter och läser i bibeln. Med religionens hjälp besegrar Ellen sin tant, bibelläsningen vågar sig denna inte på, t. o. m. sysslorna får vänta, vilket är intressant att notera. Boken igenom förbättrar Ellen sin omgivning och sig själv under strida tårar.

Susan Warner producerade sig i rask följd under författarnamnet Elizabeth Wetherell. År 1852 kom *Queechy* (sv. *Queechy*, 1856), där huvudpersonen Fleda Ringgan också är en förskräckligt god och gudsnådelig flicka, som njöt av sina gråtseanser. Hon fick hela sin omgivning att gå omkring med dåligt samvete, men gifte sig småningom med en ädel och rik man, som väntade länge innan han ansåg sig henne värdig. Flera av Susan Warners många böcker utkom på svenska. Trots att hon förtjänade stora summor blev det aldrig något över för henne själv. Pappan tog hand om alla

3. Illustration till den andra svenska uppl. av *Den stora, vida världen* av Elizabeth Wetherell (pseud. för Susan Warner). Albert Bonniers förlag 1880.

pengarna och satte dem snabbt i rullning. Ett prov så gott som något på kvinnligt liv under förra århundradet. Det var ingen glad religion som Susan Warner representerade, men i detta var hon ingalunda ensam. Hon var ett barn av sin tid och ett speciellt kargt kulturklimat. Boken om *Den stora, vida världen* – titeln är ganska obegriplig – levde kvar i bearbetningar för ungdom långt in i vårt århundrade. Ty alla tårar och all gudsnådelighet till trots är miljön tecknad

med säker hand, och människorna som Ellen Montgomery till varje pris ville förbättra är väl porträtterade. Dessemellan äts det mycket god mat i boken, och receptet till den lammgryta som serverades i *Den stora, vida världen* kan återfinnas i många kokböcker med kulturhistorisk inriktning.

Ellen Montgomery och Fleda Ringan skulle snart nog få en medtävlare i duktighet och tårfylld religiositet i t. ex. *The lamplighter; or, an orphan girl's struggles and triumphs* skriven av Maria Susannah Cummins (1827–1866). Den utkom 1854 och redan samma år fanns den på svenska med titeln *Lykttändaren eller onkel True och liten Gerty* och blev också en bestseller. Lykttändaren – som räddat Gerty från gatan – försvinner snart ur bilden. Sedan blir hon sällskapsdam och vårdarinna åt en rad personer, allt under det hon målmedvetet klättrar uppåt på den sociala stegen. Boken är ganska outhärdlig att läsa, och ibland undrar man om Maria Cummins, som lär ha varit mycket begåvad, rent av gjort ett nidporträtt av en förljugen flicka som med religionen som slagträ når sina materiella och sociala mål.

Den som rensade luften från kvalm och ideliga religiösa manifestationer var Louisa May Alcott (1832–1888). Guds namn nämns mycket sällan i hennes böcker och för detta fick hon uppbära åtskillig kritik. Hon köptes t. ex. inte till söndagsskolebiblioteken. Louisa Alcott var en begåvad människa med ett sammansatt och skiftande temperament och engagerade sig starkt i allt omkring sig. Hela sitt liv led hon svårt av tvära lynneskast och depressioner, i trettioårs-

åldern fick hon också mycket dålig hälsa. Som gestalt kan egentligen inte Louisa Alcott skildras utan att hennes bakgrund och den speciella Concordmiljön där hon hörde hemma åtminstone berörs. Hon var ett barn av kulturtraditionen i New England, där många av de litterära storheterna tillhörde umgängeskretsen. Hon lärde tidigt känna flera av tidens sociala reformatorer som försökte sig på socialistiska gruppexperiment. Fadern, Bronson Alcott, intresserade sig vid sidan av filosofin för pedagogiken, han förstod sig på barn och älskade att undervisa. Han var en nydanare och ansågs t. o. m. farligt radikal. I en tidig skrift, *Observations on the principles and methods of infant instruction* (1830) visar han att han var långt före sin tid beträffande småbarnspedagogiken (Friedrich Fröbel hade ännu inte skapat sin första kindergarten). I sin pedagogik satte han barnet i centrum och hade inte mycket till övers för de fördärvade vuxna med deras känslokyla och materiella begär. Han påpekade vikten av kroppsrörelse, lek, teater och elevernas självstyrelse, genom vilken social ansvarskänsla skulle utvecklas. De fyra döttrarna i Alcott-familjen – precis som i *Unga kvinnor* – fick alla uppleva en hög intellektuell atmosfär och kärleksfulla uppfostringsmetoder. Men lätt att leva med var inte Bronson Alcott, och någon familjeförsörjare var han inte heller, för hans vackra experimentskolor stod i allmänhet tomma, föräldrarna var rädda för hans nymodigheter. Det skulle bli Louisa Alcott som genom sitt författarskap skulle försörja både fadern och resten av familjen.

Flickorna Alcott konfronterades under hela sin uppväxt på nära håll med många människor som predikade de mest divergerande livsläror. Till den närmaste umgängeskretsen hörde författarna Emerson, Hawthorne, Theodore Parker och Thoreau. Henry Thoreau blev en äldre bror, de fick följa med på hans promenader runt Concord, till Walden. Det blev Louisa Alcott som vid Thoreaus bortgång många år senare (1862) skulle skriva en vacker minnesdikt, *Thoreau's flute*. Den publicerades enligt tidens sed anonymt i tidskriften *The Atlantic Monthly* (1863, vol 12, nr 71), och alla trodde att Emerson var författaren. Dikten skrev Louisa Alcott under en nattjänst på Union Hotel Hospital, Washington DC under det amerikanska inbördeskriget, då hon vakade över en soldat som förlorat sitt ben och led av sårfeber. Då hade hon idkat brödskriveri i tio år, i allmänhet under pseudonym; debuten i tryck hade skett 1852 med en melodramatisk historia: *The rival painters. A tale of Rome*. Under flera år höll Louisa sig kvar i genren som gav henne både skrivträning, skrivleda och levebröd.

1860, åtta år före *Unga kvinnor* skrev Louisa sin första roman, som refuserades av flera förlag och inte kom ut förrän 1865 under titeln *Moods*. Titeln anspelar på ett Emersoncitat: »Life is a train of moods like a string of beads, and as we pass through them they prove to be many colored lenses, which paint the world their own hue, and each shows us only what lies in its own focus.» Boken blev hårt kritiserad, Louisa ansågs bl. a. ha tagit för lätt på äktenskapet.

4. Illustration till *Våra vänner från i fjor eller syst-rarna Marchs senare lefnadsöden* av Louisa May Alcott. Albert Bonniers förlag 1872.

På svenska utkom den 1882 i den rödryggade Bonnier-serien med titeln, *Sylvia, en ung qvinnas historia*. Det var en kärlekshistoria, ett triangeldrama, och instoppat i texten finns också många Bronson Alcott-idéer och uppfattningar om livets mening. Den sortens berättelser skulle som tur var aldrig bli Louisas starka sida.

Hon tog också upp flickans yrkesproblem i en bok med arbetsnamnet *Success*, som betecknande nog snart ändrades till *Work*. Den skulle heller inte komma ut förrän senare, då Louisa blivit berömd genom *Unga kvinnor*. På svenska kom den ut i den

ovannämnda flickboksserien med det makalösa namnet *En ädel qvinna* (1875, trycktes aldrig om). Stoffet var som i *Unga kvinnor* till en stor del självbiografiskt. Flera av dåtidens kända personer finns också porträtterade, bl. a. Henry Thoreau. I denna bok börjar berättelsen om flickan Christie mycket karaktéristiskt:

Tant Betsy!

Ja, barn.

Vet du tant, jag har beslutat att bereda mig en oberoende samhällsställning.

Vad i herrans namn menar du barn?

Och den bestörta gamla frun sköt in sin kaka i ugnen med sådan fart, att den var nära att falla i askan . . .

Christie får pröva många yrken, hon är sömmerska, tjänsteflicka och sällskapsdam. Visst finner hon lyckan till slut, men arbetet intar en stor plats i hennes liv. Boken kom ut i en värld där feministrörelse och flickors utbildning hörde till dagens debattämnen. Den blev ingen framgång och kom ej heller i ny upplaga. Flickorna läste hellre om systrarna March än om Christies yrkesbekymmer.

Efter inbördeskriget blev det mer än någonsin på modet att resa till Europa för de amerikaner som så kunde. Även Louisa erbjöds en resa dit men som vårdarinna och sällskapsdam till en rik redardotter som led av någon odefinierbar krämpa. Efter de gängse städerna kom de småningom till Vevey i Schweiz. Här fanns många nya sorters människor, och Louisa fyllde sina anteckningsböcker. En dag fick pensionatet en ny gäst, en tjugårig polsk student, Ladislav Wisniewski, som deltagit i resningen i Polen. Den 33-åriga Louisa och Ladislav eller Laurie som hon

5. Jo och Laurie.
Illustration av Stig
Södersten till
Unga kvinnor av
Louisa May Alcott.
Svensk läraretid-
nings förlag 1965.

kallade honom hade det trevligt tillsammans, det berättar Louisa i sin dagbok, f. ö. kraftigt nedstruken av henne själv vad det personliga beträffar. Med Ladislas Wisniewski skulle Louisa korrespondera under flera år, och han besökte henne också senare i Amerika. Småningom försvann denne Laurie i ett dimmigt fjärran – han lär ha återvänt till Polen – men han har odödliggjorts som grannpojken Laurie i berättelsen om de fyra systarna March. Redan den unge Henry James hade i en recension påpekat Louisas oförmåga att skildra ett kärleksförhållande. Hon tog detta ad notam. Den kärlek som aldrig kommer till uttryck visste Louisa däremot

att skildra. Detta kommer särskilt väl fram i *Unga kvinnor*, som ju skulle bli skriven ganska snart efter återkomsten från Europa. Jo och Laurie är bokens egentliga kärlekspär, mellan dem sprakar det hela tiden. Kärlekshistorien mellan herr Brooke och den 17-åriga Meg däremot utvecklas enligt det gängse konventionella mönstret. Louisa gav mycket av sig själv i denna Jo, och att hon envetet nekade att gifta ihop Jo och Laurie i bokens fortsättning (*Little women or Meg, Jo, Beth and Amy. Part second, 1869; Våra vänner från i fjor eller systrarne Marchs senare lefnadsöden. Fortsättning och slut på Unga kvinnor. En tafla ur lifvet i hemmet, 1872*) är kanhända svar nog på de många spekulationerna om klimatet i Louisa Alcotts relation till Ladislas Wisniewski.

Ralp Waldo Emerson kallade Louisa Alcott barndomens diktare, Henry James betecknade henne som barnens romanförfattare. Mycket av idéinnehållet i hennes böcker var tidsbundet och känns inte längre angeläget, men i människoproblematiken finns ingen flackhet. I bok efter bok försökte hon medvetet att slå en brygga mellan de två världarna, de växandes och de vuxnas. Skiljelinjer förstod hon sig inte på. Därför känns hon så aktuell.

Susan Coolidge (1835–1905, pseudonym för Sarah Chauncey Woolsey) författarinna till Katy-böckerna, växte upp i Cleveland i Ohio utan timliga bekymmer. Hon behövde inte skriva för att leva och lär ha varit en gladlynt och munvig människa. Soligheten som slår emot oss i de fem Katy-böckerna är äkta, hon kunde skildra det närliggande och vardagliga. Flera av

böckernas händelser och interiörer visar på självbiografisk grund. Materialet om Susan Coolidge är ganska knappt, porträttet visar en dam som inte bara var ovanligt lång utan också tämligen bastant. Hon har också givit ut en berömd kokbok och var känd vida omkring för en formidabel tårta kallad »Hartford Election Cake».

De fem Katy-böckerna är: *What Katy did* (1872; *Katy i hemmet*, 1891), *What Katy did at school* (1873; *Katy i skolan*, 1892), *What Katy did next* (1886; *Vad Katy gjorde sedan*, 1893), *Clover* (1888; *Clover*, 1894) och den femte och sista *In the high valley* (1891; *Högadal*, 1895). Böckerna handlar om läkarfamiljen Carrs öden, och det är speciellt de två första böckerna man vill dröja vid. I *Katy i hemmet* skildras en sjukdomshistoria och lång fjättring till sängen. Odygdsflickan Katy faller ur en gunga och skadar ryggen och måste hålla sig i stillhet i två år. Hon har smärtor och kroppsliga svaghetstillstånd att brottas med. Därutöver måste hon stävja sin upproriskhet mot ett oblikt öde och skaffa sig en smula jämnmod och även mod. Detta är skildrat utan all sentimentalitet. *Katy i skolan* berättar om en ganska vanlig flickpension med trista och obekväma rum, tråkig och otillräcklig mat, omväxlande underbara eller besvärliga lärarinnor. Katy blir beskylld för att ha skrivit ett opassande brev till någon gosse, vilket hon inte anser sig ha gjort. Hon opponerar sig våldsamt och får rätsida på saken, en intressant liten tidsglimt som visar en bit av det höga stängslet runt flickornas tillvaro. Susan Coolidge har varit favorit i ett par generationer, både här och i den engelskspråkiga

världen. Hon skrev opretentiöst om det hon kände till om växande flickors problem.

Skolan och pensionen var flickornas första sociala kontakt. Även om genren senare skulle komma att tänjas ut till meterlånga serier av författare som kunde spinna på tråden (t. ex. Elisabeth Thomasina Meade, Angela Brazil och Jessie Mansergh, som skrev under namnet Mrs. George de Horne Vaizey) bör detta inte skymma bort motivets betydelse. Spratten och lydnadsbrotten kan numera synas oss skäligen enkla, men berättar också om sammanhållning och protest mot inskränkta bestämmelser. Pensionsböckerna skildrar ofta kollektivets problematik och parallellt med detta uddaflickorna, individualisterna och upprorsmakarna.

Kate Douglas Wiggin (1856–1923) var pionjär för kindergarden-rörelsen i Kalifornien och det var för att skaffa pengar till sin barnträdgård, belägen i San Franciscos fattigkvarter, som hon på allvar började skriva. Genom henne får man också en bild av Fröbelrörelsen i USA. Hon växte upp i en lantlig by utanför Portland, Maine. Hennes yngre syster, Nora Archibald Smith, blev senare en trogen medarbetare både i skriftställarskap och kindergardenverksamhet. Familjen flyttade till Kalifornien, och Kate anslöt sig som en av de första till en barnträdgårdskurs (det var tre anmälningar i allt). År 1878 kallades hon till San Francisco för att organisera den första kindergarden efter Fröbels system väster om Klippiga bergen. Barnkrubban verkade på filantropisk bas. I två rum tog den nyutexaminerade flickan ensam hand

om 40 barn av olika nationaliteter, fast besluten att lyckas och visa världen vad kindergarten var och vad Fröbels metod kunde ge det upp-
växande släktet.

Mycket gjordes på frivillighetens grund under dessa pionjärår och för att bidra till barnträdgårdens drift började Kate att skriva berättelser (debuten hade dock skett tidigare). Tillsammans med systern utgav hon flera sagosamlingar baserade på sago-
stunderna i barnkrubban och dessa sagor finns fortfarande i produktion i USA. Hon gifte sig och började sitt författarliv på allvar, hon blev en passionerad resenär och skulle komma att skriva flera reseböcker med flickor i huvudrollen (ej översatta till svenska). *Rebecca of Sunnybrook Farm* utkom 1904 (*Rebecka från Solbäcksgården*, 1904) och sedan dess har berättelsen om Rebecka Rowena Randall varit en del av växande flickors läs-
upplevelser i Tyskland (*Rebekka von Sonnenbachhof*), i Polen (*Rebeka ze Slonecznego Potuko*), i Holland (*Rebecka van Zonbeek-Hoeve*), i Danmark och Norge (*Rebekka fra Solbækgaarden*) och flera andra länder. Bokens inramning kan synas gammaldags, men inte problematiken. Det är historien om en fantasifull och livlig flicka, som får ett hem hos två allvarsamma äldre människor som är ovana vid barn. På botten av denna bok finns en intensiv kritik mot att barn ofta av oförstånd och konvention behandlas fel. Men Rebecka klarar sig genom sin begåvning och sin upproriskhet. Hon ifrågasätter nämligen det mesta. Kate Douglas Wiggin har avlägsnat sig ytterligare ett stycke från Ellen Montgomery och dennas

tåreduster i *Den stora, vida världen*. Hon låter Rebecka bli åtskilligt lutt-
rad, men inte stukad. Barnens rättighet att få vara sig själva är ledmotivet i de flesta av Kate Douglas Wiggins böcker och mest så i boken om Rebecka Rowena Randall.

Gene Stratton Porter (1868–1924) var en av Amerikas mest framgångsrika författarinnor inom den s. k. underhållningsbranschen. Mellan 1904 och 1917 skrev hon fem böcker, som i USA skulle toppa alla dittills kända försäljningssiffror. Efter *Freckles* (1904; sv. *Freckles*, 1916) visste hon hur en slipsten skulle dras och utgav *A girl of the Limberlost* (1909; *Flickan från Limberlostskogen*, 1916). Den handlar om en ung flickas kamp för självständighet och rättighet att välja livsväg, men berättar i lika hög grad om Limberlostflickans mamma – en änka som bara sörjer sin man och inte kan älska sin dotter. Mamman besegras långsamt men säkert. Lagren av konventionalism är tjocka, truismerna många, problematiken däremot fortfarande vital. Det här är verkligen en sanningsenlig skildring av ett spänningsförhållande mellan mor och dotter. Den har återutgivits i pocket både i England och USA.

Mönstret i Gene Stratton Porters böcker är enkelt och effektivt: naturen med blommor, träd och fåglar bildar villiga element, religion och barn likaså. Hon skildrar gärna enstöringar och renhjärtade pojkar och flickor, som blivit föremål för ett oblikt öde och världens ondska, men som genom sin medfödda och inneboende godhet lyckas hålla sig skadeslösa. Gene Stratton Porter fick många efterföljare, som inte lyckades hälften så bra.

Vara-glad-lekens uppfinnare heter Eleanor Hodgman Porter (1868–1920) och den skildrades för första gången i *Pollyanna* (1913; sv. *Pollyanna*, 1914). *Pollyanna* – en bestseller – har ingen plats i de amerikanska barnlitteraturhistorierna, vilket är både fel och synd. Boken har haft stor betydelse och läses ännu. *Pollyanna* är den flickbokshjältinna jag på vuxna dar känt skepsis inför, fastän jag mycket väl kan erinra mig min barndoms fascination inför denna okuvliga flicka. Det är lätt att peka på bokens alla fel, på stereotypin, på stilens ovighet. Återigen kan man skönja mönstret från Ellen Montgomery i *Den stora, vida världen*: den ensamma flickan som besegrar sin omgivning genom sin gudfruktighet och sina goda gärningar. Men här finns något absolut nytt: de strida tårefloderna har utbytt mot ett konsekvent keep smiling.

I bokens början har Pollyannas far just dött och hon skall få ett hem hos en förmögen och hårdhjärtad moster. Hon får bo i husets sämsta rum och börjar nästan misströsta, men så upptäcker hon något att vara glad över. Rummet har ingen spegel så hon slapp att se sina missklädsamma fräknar. Vara-glad-leken hade hennes pappa lärt henne då hon i stället för en efterlängtat docka fick ett par kryckor. Att inte behöva använda dem var något att vara glad över. *Pollyanna* tar omedelbart upp kampen med sin surlynta moster, som verkligen inte får det lätt. Varje gång hon straffar *Pollyanna* uppfattar flickan det som ett bevis på godhet. Mostern klarar det naturligtvis inte och ger upp. I en följande bok *Pollyanna grows up* (1915; *Pollyanna växer upp*, 1919) be-

rättas om Pollyannas fjättring vid sängen i ett år efter en bilolycka och hur hon äntligen får användning för ett par kryckor. Medan mostern reser bort – hon är nu fullständigt botad för sin strävhet och även lyckligt gift – lånas *Pollyanna* ut till en dyster, håglös och rik dam i Boston. Damen har dessutom ett svårt hjärtasår, men en dosis *Pollyanna* gör henne frisk. Boken innehåller dessutom en förvecklingshistoria i bästa rövarromanstil och lite försiktig romantik. *Pollyanna* får den gosse hon vill ha, och med honom lever hon glad i alla sina dar. Andra författare, t. ex. Harriet L. Smith och Elizabeth Borton har fortsatt att skriva om Pollyannas vidare öden och äventyr. – *Pollyanna* har t. o. m. kommit med i den amerikanska ordboken *Webster's collegiate dictionary*. Så här står det: »Pol'ly-an'nä, n. A girl of irrepressible optimism who finds good in everything...»

Det gängse flickboksmönstret skulle brytas av Jean Webster (1876–1916) med *Daddy-Long-Legs* (1912; *Pappa Långben*, 1916) och fortsättningen *Dear enemy* (1914; *Kära fiende*, 1927) om en fattig och föräldralös barnhemsflicka, som genom en välgörare får en utbildning. Här har författarinnan riktat sin strålkastare mot en flickas bildningstörst och livsväg, kärlek och giftermål är inte längre det primära. Jean Webster, som egentligen hette Alice Jane Chandler Webster, var släkt på håll med Mark Twain. Hon studerade vid Vassar College och var en duktig student, hon började skriva redan under studietiden, mest i sociala ämnen. Hennes första bok, *When Patty went to college* (1903)

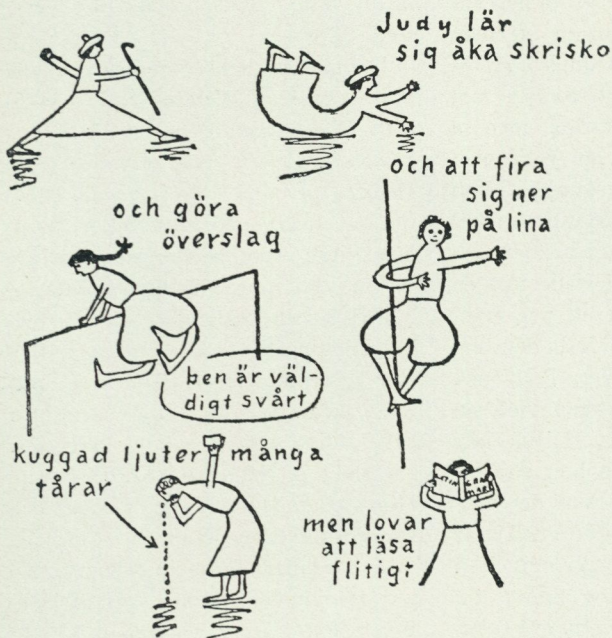
bygger helt på hennes upplevelser vid Vassar. Hon skulle senare bygga ut denna bok till den fräscha och roliga *Patty-serien*, *Just Patty* (1911; sv. *Patty*, 1919) och fortsättningen, *Patty and Priscilla* (1915; *Patty och Priscilla*, 1921).

Både *Pappa Långben* och *Kära fiende* är genomsyrade av författarin-
nans glada livssyn, hennes sociala pa-
tos, hennes klarögdhet och humor. Historien om Jerusha (Judy) Abbot, flickan på barnhemmet »The John Grier Home» som skickas till college av en okänd välgörare, är gripande och rolig. Välgörarens krav är små: han önskar ett brev per månad i vil-
ket Judy skall berätta om sina studier och vardagsliv. Judy skriver ihärdigt, och säkert har ingen välgörare fått så-

dana omedelbara och temperaments-
fulla brev. Hon har en omätlig aptit på människor, vänskap, böcker, gläd-
je och livet. Men mellan de glada ra-
derna i breven skymtar hennes utan-
förkänsla och kontaktlängtan. Jean
Websters författarliv avbröts av en
tidig död. Hon skulle kanske fört
flickboken vidare från skol- och col-
legeskildringen till yrkesskildringen.
Judys yrkesambition antyder detta.
Det är sorgligt att behöva konstatera
att yrkesskildringen med en flicka i
huvudrollen aldrig kom riktigt fram
trots några lovvärda försök. Bröllopet
har alltid skymtat i bakgrunden –
yrket kom bort.

6. Ur *Pappa Lång-
ben* av Jean
Webster, illu-
strerad av förf.;
ingår i serien *De
odödliga ungdoms-
böckerna*. Albert
Bonniers förlag.

MÅNADENS NYHETER

I Kanada

Kanadensiskan Lucy Maud Montgomery (1874–1942) skulle skriva en ovanligt seglivad flickbok. Uppslaget till *Anne på Grönkulla* hade hon fått genom en pressnotis lydande: »Äldre par hade vänt sig till ett barnhem för att få en pojke. Av misstag skickades en flicka i stället.» Hon använde sig av detta uppslag och började skriva boken om *Anne på Grönkulla*, som för övrigt inte var något förstlingsverk. Hon hade förut publicerat sig ganska flitigt främst i söndagsskolepressen. Lucy Maud Montgomery hade vuxit upp på morföräldrarnas bondgård på Prins Edwards ö i St. Lawrencegolven. Hon tog lärarinneexamen och tjänstgjorde i skolan i hembyn. Men hon längtade efter intellektuell stimulans och tog en tillfällig anställning som journalist i Halifax. Det oregelbundna arbetslivet passade henne precis, hon lärde sig att skriva när och hur som helst och med kloc-

• ANNE PÅ GRÖNKULLA •

AV
L. M. MONTGOMERY

LUND, C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG

Pris 3 kr. 50 öre

7. Omslagsbilden till första svenska uppl. av *Anne på Grönkulla* av Lucy Maud Montgomery. Gleerups förlag 1909.

kan hängande över sig, men framför allt att utnyttja och behandla ett material. *Anne of Green Gables* utkom för första gången 1908 (*Anne på Grönkulla*, 1909), då författarinnan var 34 år. Den hade refuserats under ett par år, men gjorde nu ögonblicklig succé. Genom sin stora förtrogenhet med folklivet på Prins Edwards ö kunde Lucy Maud Montgomery ge god människo- och miljöskildring, utöver porträttet av den temperamentsfulla rödhåriga Anne. Man grips av

flickans olycksaliga förmåga att råka i besvärliga situationer, men också av hennes själsstyrka och aspirationer. Rödhårighetens problematik utreds grundligt. Här finns f. ö. en intressant kliché: de flesta självständiga, hetlevrade och begåvade flickbokshjältinnor är rödhåriga, någon gång svarthåriga. Annes replikföring är helt enkelt underbar boken igenom, allt under det hon trimmas av sin stränga fostermor, tant Marilla. Men i bokens slut är det inte utan att tant Marilla fått lära sig litet hut också.

Lucy Maud Montgomery skulle skriva flera fortsättningar på Anne och under 1942 avslutade hon sin sista bok i denna serie, *Further chronicles of Avonlea* (den utkom postumt). Naturligtvis skrev hon alldeles för många böcker om Anne, kritiken tyckte det redan under hennes livstid, men flickläsekretsen tyckte då och alltfjämt annorlunda. Hon skrev också andra flickböcker med lyckliga slut, det godas seger över ondskan och en gnutta romantik. Men i porträttet av Anne i den första boken i serien skapade hon en rebell mot konventionalism och instängdhet som är ganska oförlömlig.

I Australien

Den australiska miljön introducerades i barn- och ungdomslitteraturen av Ethel Sibyl Turner (1872–1958). I sina många flickböcker förde hon in nya teman: rejäla spänningar i familjekretsen, sociala skrankor, lantlivets avigsidor (ingen idyll här inte), synen på invandrarna, konkreta ekonomiska bekymmer.

Hon debuterade 1894 med *Seven*

little Australians (Sju syskon, 1895). Här möter man en stor syskonkrets, en tjugooårig styvmor och en sträng far. Bokens huvudperson är den 13-åriga Judy, en mager och fräknig flicka, mycket begåvad och begiven på odugd. Hon uppvisar stor släktskap med *Rebecka från Solbäcksgården* och *Anne på Grönkulla*. I fortsättningen, *The family at Misrule* (1895; *Stora syster*, 1897) spelar systern Meg huvudrollen. Den tredje fortsättningen, *Little mother Meg* (1902; *Stora syster som gift*, 1914) är betydligt banalare. Att göra fortsättningar fram till giftermålet och det första barnet blev tidigt ett av flickbokens gissel som hållit sig kvar än i dag.

Vill man ha ett gott exempel på traditionell könsrollsuppfostran är boken om *Miss Bobbie* (1897; *En liten yrhätta*, 1899) idealisk. Dessutom är den rolig. I en prästgård med fem livliga söner kommer den rödhåriga Bobbie på ett tvåårigt besök. Pojkarna tar genast itu med hennes uppfostran – efter ett par fåfänga försök att frysa ut henne – och ganska snart kan hon klättra i träd, kasta boll och springa lika bra som de. Hon skriker inte ens för råttor och läser pojkarnas böcker vid sidan av sina egna. Hon utvecklas således till en mångsidig flicka, och pojkarna låg utan tvivel i lä.

Kritik mot utlänningars stereotypa föreställningar om Australien kan man finna i flera av Ethel Turners böcker. I *Three little maids* (1900; *Tre små flickor*, 1901) berättas om en ung änka som med tre döttrar emigrerar till Australien för att finna sig en utkomst där. När båten ångar in i Sydneys hamn blir flickorna besvikna över att inte se

chokladfärgade varelser, klädda i lätta skynken... inga känguruer skuttade tillbaka till täta skogar invid vattenbrynet... ingenstades syntes ett fält med gropar i, där gnistrande guldklimpar avstucko mot gräsets bjärta grönska...

Sydney liknar London, och de tre flickorna förlorar några illusioner. Det gör även mamman, som hade mycket svårt att försörja sig i det förlovade landet.

Ethel Turner skrev ett fyrtiotal böcker, hon skrev gärna om kvinnan av börd och mannen av folket, om stora familjer med utsläpade och ganska våpiga mödrar och fäder som bra nära liknar råskinn. Hon visade gärna att överklassflickorna klarade fattigdomen och hushållet dåligt, vilket gick ut över barnen. Rikedomen ansåg hon vara en belastning, och hennes idealisering av fattigdomen känns besvärande. Hon excellerade gärna i situationskomik och rörde sig med ganska få stilistiska byggstenar. Men det bör framhållas att barnen, speciellt flickorna, hade färg och individualitet. I det som blivit den internationella flickboken förde hon också in en helt ny och realistisk miljö.

En av Australiens mer framstående författare, Henry Handel Richardson (pseudonym för Ethel Florence Lindesay Richardson, 1870–1946) har utan tvivel skapat en av de stora flickskildringarna. Hon växte upp i Melbourne och besökte »The Presbyterian Ladies College», som hon senare skulle beskriva i *The getting of wisdom* (1910). Detta var hennes andra roman, skriven efter det familjen bosatt sig i Tyskland. Hon gifte sig med en engelsk germanist, John George Robertson och bosatte sig med denne i Eng-

land. När *The getting of wisdom* först kom ut var mottagandet svalt, kritikerna förstod sig inte på den. Den svenska utgåvan med titeln *Ungdomsår* kom sent (1964) och baserar sig på en engelsk nybearbetning direkt för ungdom. Den engelska titeln är tagen ur Ordspråksboken, kapitel 4, vers 7: »Vishetens begynnelse är: sök förvärva vishet, ja, för allt ditt förvärv sök förvärva förstånd.»

Ungdomsår skildrar den 12-åriga Luras vistelse i en fin skola. Själva starten går på sned, hon inser att det är något fel med hennes kläder och att hon inte kan föra sig som hon skall. Konfrontationen med kamraterna blir mycket prövande, hon är inte fin nog och möts av kalla och nyfikna blickar. Hon blir håglös och ensam tills en lärarinna säger ifrån:

Felet med dig är att du har ett typiskt fruntimmersintellekt: vagt och undaglidande och otillräckligt; du intresserar dig bara för den personliga aspekten på en företeelse. Du kan inte koncentrera dina tankar och värst av allt, du har ingen vetgirighet — när det gäller sådant som verkligen betyder något. Du godtar utan vidare alla tillvarons väsentliga fakta — alldeles som en höna... Du får mig att skämmas över att jag tillhör samma kön som du...

Avbasningen gjorde nytta, Laura sätter sig ned och ser in i sig själv. Men hennes olycksaliga förmåga att trampa i klaveret rör inte avbasningen på, och hennes aningslöshet och omedelbarhet, utanförflickans längtan efter att bli omtyckt och att vara medelpunkten försätter henne ständigt i pinsamma situationer. Kamraterna skratrar åt hennes klumpiga och hemsydda kläder och bojkottar henne. Här finns

inte det gängse goda flickboksslutet. Hon slutar pensionen »med den olustiga känslan av att vara en fyrkantig plugg, som inte passade in i något av de runda hålen i den värld som omgav henne». Trots detta är man förvissad om Luras förmåga att själv forma sitt liv.

Det känns riktigt att sluta denna exposé över den engelskspråkiga flickboken med *Ungdomsår*. Det har skrivits tusentals böcker som man bör kritisera för sin bundna tematik, konventionalism och trånga miljörets. Men böckerna är viktiga som tidsspeglar, och de bästa kan betecknas som flickornas protestlitteratur. Kvinnans ofta avog inställning mot sin egen frigörelse och brist på lojalitet exemplifieras i dessa böcker. Det är ett sorgligt kapitel och belyser problematiken i kvinnosaken på ett slående sätt. Den finska författarinnan Sylvi Kekkonen — presidentens hustru — har sagt: »Männens förtryck av kvinnorna är ingenting jämfört med kvinnornas förtryck av varandra.»

I Tyskland

Det finns inte plats för en längre analys av den tyska flickboken. Här har kritiken varit hårdare eftersom ramen för den tyska flickboken varit betydligt snävare än i den engelskspråkiga. Präktigheten — särskilt hushållspräktigheten — har ofta varit kvävande. Men även här gäller det att läsa noga. Dessa böcker äger ett stort tidshistoriskt — och kvinnohistoriskt — värde.

Vad flickorna i Tyskland läste i början av 1800-talet illustreras t. ex. av den tidsbild som Thomas Mann ger i öppningskapiteln i *Buddenbrooks*. En av döttrarna, den 14-åriga Klo-

8. Det enda riktiga
flickboksslutet ...
Illustration av
Werner Zehme till
56:e tyska uppl.
(1897) av Back-
fischens *Leiden
und Freuden. Eine
Erzählung für
junge Mädchen.*

EMMY VON RHODEN

I PENSIONEN

BONNIERS
UNGDOMSBÖCKER

9. Omslaget till *I pensionen* av Emmy von Rhoden, tryckt i Berlin 1921 av Ullstein & Co.

thilde sitter med familjen ute i trädgården och läser i en bok med den talande titeln: *Blind, taub, stumm und dennoch glücklich*. Besynnerligt nog tycks inte denna bok ha översatts till svenska, och jag har heller inte kunnat finna några spår av *Hersiliens Lebensmorgen. Geschichte einer durch schwere Prüfungen geläuterten und veredelten Seele, ein Buch für Jungfrauen*. Men i omstuvad form kom åtskilliga manliga – och faderliga – råd till svenska flickor. För det stod män vid den tyska flickbokens vagga.

Stamboken för flickboksgenren i

Tyskland skrevs av geheimhovrådet Kristian Friedrich Wilhelm Jacobs (1764–1847) och heter *Rosaliens Nachlass* (1812; *Minnen af Rosalie*, 1831). Den är i dagboksform – naturligtvis mycket konventionell, men välskriven – och handlar om en flicka på tröskeln till det vuxna livet. Men den som skulle visa hur en flicka bäst skulle kväsa var Clementine Helm (1825–1896) i sin berömda *Backfischens Leiden und Freuden* (1863; *En ung flickas sorger och fröjder*, 1873). Den anses vara prototypen för den dåliga tyska flickboken och avlivs fortfarande i den tyska barnbokspressen, ty den går att köpa i Tyskland som billighetsbok vid varuhusens bokdiskar. Den handlar om en tös från landet som kommer till Berlin för att få polityr och en äkta man. Flickan finner sig undergivet i allt – inget uppror här inte. Boken anses allmänt vara ett plagiat av Jacobs' ovan nämnda bok.

Andra tyska flickboksförfattare bland de många som översattes till svenska var: Thekla von Gumpert (1810–1897) med de många s. k. dotteralbumen, Maria Nathusius (1817–1857), Clara Cron (1823–1890), Agnes Sapper (1852–1929), men framför allt Trotskopf-Yrhätte-böckernas författarinna Emmy von Rhoden (1832–1885). Det blev fyra böcker om Yrhättan, och de har en märklig tillkomsthistoria. Emmy von Rhoden dog alltför tidigt och hann bara skildra flickan Elsas – yrhättan – öden fram till förlovningen i *Der Trotskopf* (1885; *I pensionen*, 1888). Därefter tog hennes dotter Else Wildhagen vid som utgav *Trotskopfs Brautzeit* (1895; *Yrhättan som förlo-*

vad, 1920) och *Aus Trotzkopfs Ehe* (1896, ej översatt till svenska). Så orkade inte Else von Rhoden-Wildhagen mer, och då tog Suse Lachapelle-Roobol vid och skrev *Trotzkopf als Grossmutter* (1907), i vilken den gamla yrhättan äntligen får lov att dö. Hela sviten har utkommit i nyproduktion i Tyskland under 1960-talet.

En annan bok av Else von Rhoden-Wildhagen finns på svenska, *Våra unga flickor* (1910). Boken har en pladdrig ton, men här och där hör man ett eko ur tiden, som när flickan Lore frågar sin mamma: »Vad säger du om Bebels tal?... och säg, vad tänker du egentligen om socialdemokratin?» En sådan kommentar har jag hittills inte funnit i en enda vanlig pojkbok, amerikansk, engelsk eller tysk, från den tiden. I pojkböckerna sysslade man helst med krig, som ibland kallades för äventyr.

Litteratur:

För material om den svenska flickboken hänvisas till *Barnboken i Sverige 1750–1950* av Eva von Zweigbergk (1965). Göte Klingberg har i *Barn- och ungdomslitteraturen* (1970) kort presenterat några välkända flickböcker. Sonja Hagemann har i andra delen av sin norska barnlitteraturhistoria, *Barnelitteratur i Norge 1850–1914* (1970) tagit upp ett antal flickboks författarinnor och deras verk. Från dansk sida har flickbokens betydelse behandlats av Inger Simonsen i *Den danske børnebog i det 19. aarhundrede* (omtryckt 1966) och av Vibeke Stybe i *Fra Askepot til Anders And. Børnebogen i kulturhistorisk perspektiv* (2 uppl. 1970). Stybes bok har bearbetats för svenska förhållanden med titeln *Från Snövit till Snobben* av Lars Furuland och Stefan Mählqvist (2 uppl. 1971). En förkortad svensk version av ett finskt

verk, *Nuortenkirja Suomessa ennen ja nyt* (1966), redigerad av Irja Lappalainen utkom 1970 med titeln *Ungdomsboken i Finland förr och nu*. Här finns korta uppgifter om väsentliga finsk- och svenskspråkiga författare inom området. De barnlitteraturhistoriska standardverken i t. ex. England, Tyskland och USA har i allmänhet material om berömda flickböcker. Barnlitteraturpressen i dessa länder har också en del spridda artiklar i ämnet.

Ahlgren, Stig, Krusenstjerna-studier. Sthlm 1940.

Almqvist, Carl Jonas Love, Fruntimmers författarskap, i Aftonbladet 14/7 1845.

Avery, Gillian, Nineteenth century children. Heroes and heroines in English children's stories 1780–1900. London 1965.

Backberger, Barbro, Det förkrympta kvinnoidealet. Sthlm 1966.

Batho, Edith C. & Dobrée, Bonamy, The victorians and after. 1830–1914. With a chapter on the economic background by G. Chapman. London 1962.

Berggren, Kerstin, Från Fredrika Bremer till Eva Moberg. Ett bokurval om kvinnan i samhälle och litteratur. Lund 1965.

Brooks, van Wyck, The flowering of New England 1815–1865. New York 1937.

Burnett, Frances Hodgson, The one I knew the best of all; a memory of the mind of a child. New York 1893.

Charms, Leslie de, Elizabeth of the German garden. A biography. London 1958.

Coleridge, Christabel, Charlotte Mary Yonge, her life and letters. London 1903.

Cruse, Amy, The Victorians and their books. London 1935.

Cunnington, Cecil Willett, Feminine attitudes in the nineteenth century. London 1935.

Dahrendorf, Malte, Das Mädchenbuch

Mary Ørvig:
Den internationella
flickboken i
svensk tappning

- und seine Leserin. Versuch über ein Kapitel »trivialer« Jugendlektüre. Hamburg 1970.
- Darling, Frances C.*, Susan Coolidge 1835–1950, i *The Hewins lectures 1947–1962*. Red. av Siri Andrews. Boston 1963.
- Ellström, Kerste*, En irländsk pionjär [Maria Edgeworth], i *Hertha* 1969 nr 2.
- Hallqvist, Britt Gerda*, Askungens önske-
dröm. En återblick på några gamla
flickböcker, i *Bonniers litterära ma-
gasin*, årg. 20, 1951.
- Kynne eller kön?* Om könsrollerna i det
moderna samhället. Sthlm 1966.
- Lagercrantz, Olof*, Agnes von Krusen-
stjerna. Sthlm 1963 (akad. avh. 1951).
- Lippert, Elisabeth*, Die weibliche Vorpu-
bertät im Spiegel des Backfischbuches.
2 uppl. Erfurt (Akademie gemeinnüt-
ziger Wissenschaften) 1934.
- Little Miss Muffet fights back*. Recom-
mended non-sexist books about girls
for young readers, compiled by
Feminists on Children's Media, a
collective of people interested in up-
grading the portrayal of girls and
women in children's literature and
other media. New York. 1971.
- Meigs, Cornelia*, Invincible Louisa. The
story of the author of *Little women*.
2 uppl. Boston 1968.
- Mencken, Henry Louis*, Samlade fördo-
mar. Artiklar och essayer. Företal av
Anna Lenah Elgström. Sthlm 1931.
- Moberg, Eva*, Kvinnor och människor.
Sthlm 1962.
- Såvitt jag förstår... Artiklar, porträtt,
satirer. Sthlm 1966.
- Mott, Frank Luther*, Golden multitudes.
The story of best sellers in the United
States. 3 tr. New York 1966.
- Pankhurst, Estelle Sylvia*, The suffragette
movement. An intimate account of
persons and ideals. London 1931.
- Qvist, Gunnar*, Kvinnofrågan i Sverige
1809–1846. Studier rörande kvinnans
näringsfrihet inom de borgerliga yr-
kena (akad. avh. Gbg 1960).
- Richardson, Henry Handel*, Myself when
young. Together with an essay on the
art of Henry Handel Richardson by
J. G. Robertson. London 1964.
- Ridley, Hilda M.*, The story of L. M.
Montgomery. London 1956.
- Rubenius, Aina*, The woman question in
Mrs. Gaskell's life and works (akad.
avh. Upps. 1950).
- Ruck, Amy Roberta*, A storyteller tells
the truth. Reminiscences and notes.
London 1935.
- Rössel, James*, Kvinnorna och kvinnorö-
relsen i Sverige 1850–1950. Sthlm
1950.
- Saxby, H. M.*, A history of Australian
children's literature 1841–1941. Syd-
ney 1969.
- Sewell, Eleanor L.* (utg.), The autobio-
graphy of Elizabeth M. Sewell. Lon-
don 1908.
- Sharp, Evelyn*, Unfinished adventure.
Selected reminiscences from an Eng-
lishwoman's life. London 1933.
- Skjønberg, Kari*, Opprørerne i pike-
bøkene, i *Samtiden* (Oslo) 1962 nr 3.
- Stuart, Dorothy Margaret*, The girl
through the ages. London 1933.
- Warner, Anna Bartlett*, Susan Warner
(»Elizabeth Wetherell«). New York &
London 1909.
- Westman Berg, Karin*, Kvinnornas glöm-
da historia återspeglad i skönlitteratu-
ren. Förlängda perspektiv i dagens
kulturdebatt. Konferensprotokoll utg.
av Fredrika-Bremer-Förbundet. Sthlm
1958.
- Westman Berg, Karin*, Studier i C. J. L.
Almqvists kvinnouppfattning (akad.
avh. Gbg 1962).
- Wiggin, Kate Douglas*, My garden of
memory. An autobiography. Boston
1923.
- Zweigbergk, Eva von*, Maria Edge-
worth. Barnpsykologi av år 1798, i
Ord och bild 1964 nr 5.

SUMMARY

The girl's story in Swedish translation

The girl's story emerged in the middle of the 19th century as the progeny of the family novel. The most interesting and important period of the girl's story from the English language area was between the 1840's and 1914. Men's predominance in literature and the press continued until the beginning of the 19th century at which time the female writing tradition started. Part of the background for female authorship was the introduction of labour-saving inventions such as the sewing-machine, electric lighting and the cooking-range which gave women and girls more leisure to read and write. The history of the women's emancipation movement is reflected in the girl's story, as are religious and social trends, changing economic conditions and educational ideals. The concept of "the young girl" arose in the 19th century when girls began to marry later and also to receive training for vocations outside the home. The earliest girl's stories, such as those by Harriet Mozeley, Elizabeth Missing Sewell, Charlotte Mary Yonge and Susan Bo-

gert Warner, were marked by deep religious feeling. A new approach was that of Louisa May Alcott who in her girl's stories cleared the air of suffocating religious manifestations. She was much criticized on this account. Another innovator of new trends was Jean Webster who in her books did not present love and marriage as primary things but gave pride of place to a young girl's thirst for knowledge and independence. A good example of a girl's story which has survived to our days is Anne of Green Gables, first published in 1908 by Lucy Maud Montgomery, portraying a rebel against conventionalism and a constricted way of life. In the German girl's story, which in Sweden had a certain vogue at the turn of the century, the ideal of a well-behaved and conscientious girl with unlimited capacities for homework, is presented to a degree one often feels nauseating. The French girl's story never achieved any importance to speak of in Sweden.